

Chaos, ordening en vormgeving

Kenmerken in kindertekeningen van 2 tot en met 7 jarigen

Jean-Pierre van Groeningen Nijmegen 2009

Introductie

De afgelopen 25 jaar hebben de tekeningen van mijn kinderen en kennis uit de Antroposofie bijgedragen aan een warme belangstelling voor kindertekeningen. Vóór die tijd ging ik er vanuit dat alle kinderen gewoon eerst krabbels maken en rare poppetjes tekenen als aanloop naar het echte tekenen. Maar kindertekeningen vertellen veel;

- wat er aan activiteit in het kinderlichaam plaatsvindt,
- wat het kind ziet,
- geeft een beeld van de levenskracht, het ik-bewustzijn en de gevoelens.

Zo kan de conclusie worden getrokken dat kinderen door hun tekenen mededelingen doen.

Een Amsterdamse kleuterjuf waar ik stage heb gelopen vertelde mij;

“Een meisje van vier, tekende een ovaal figuur met daarin felgekleurde ogen en een grote ronde knoop op de plek van de buik. Ze zei erbij; ‘Er komt vuur uit mijn ogen en uit mijn buik.’

De kleuterjuf wist niet zo goed wat ze ermee aan moest, tot de moeder van het meisje de juf de volgende dag opbelde om te zeggen dat haar dochter met koorts op bed lag. De dag ervoor voelde het meisje de koorts al in haar lichaam, en de tekening was op dat moment haar communicatiemiddel. Kan het wellicht zo zijn dat het tekenen van kinderen net zoiets is als het ‘brieven schrijven aan jezelf’?”

Als je van het kind meer wilt weten over de gemaakte tekening doe dan voorzichtig. Stel open vragen zoals; Kan je mij vertellen wat daar gebeurd? Wat is dit voorwerp? Moedig aan om te vertellen. Een kind zal heel snel jouw beeld oppakken en niet meer het eigen verhaal vertellen.

Historie

1885 Ebenezer Cooke schreef als eerste een boek over ‘kinderen en hoe ze tekenen’.

1920 Rudolf Steiner bracht een doelgerichte belangstelling op gang. De grondlegger van de Antroposofie gaf heel duidelijk aan dat kleine kinderen niet vanuit het intellect tekenen, ‘maar ze tekenen een belevenis’.

1946 De Duitse leraar Hanss Strauss verzamelde zo'n 6000 kindertekeningen waaruit nu o.a. blijkt dat ‘kinderen over de hele wereld dezelfde motieven tekenen’.

1976 Zijn dochter Michaela Strauss schreef n.a.v. de nog steeds groeiende verzameling kindertekeningen het boek; *De beeldende taal van het kleine kind*. Zij hoopte hiermee het raadsel in de kindertekeningen te kunnen ontsluiten en bij te dragen tot ‘meer begrip voor het kind’.

1966 Volgens de Zwitserse psychiater Carl Gustav Jung bevatten tekeningen ‘symbolen uit het onbewuste’.

1970 De arts en stervensbegeleidster Elisabeth Kubler-Ross liet haar patiënten een tekening maken om te zien hoe het met hen was gesteld; 'als een diagnose en communicatiemiddel'.

1990 De in Amerika wonende therapeut Gregg Furth zegt dat kindertekeningen een zeer effectief hulpmiddel zijn omdat daarin emoties tot uiting komen; "Tekeningen bevatten een enorme hoeveelheid psychische informatie."

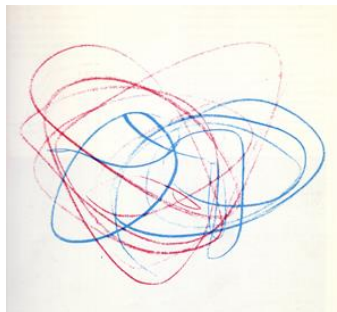
2000 De Nederlandse psychologe Christien Amons traint leerkrachten van het Vrije School Onderwijs om in kindertekeningen 'naar de ik van de mens te kijken'.

2001 De Amsterdamse kleuterjuf Tineke Geus gebruikt, mede door haar tientallen jaren praktijk ervaring, de bijzondere uitdrukking dat "Kinderen schrijven middels hun tekeningen bieven aan zichzelf."

Het is duidelijk dat de-eerste-teken-jaren gewoon volgens een vast patroon verlopen; van chaos, via ordening naar vormgeving. Een patroon welke gebonden is aan leeftijd.

Chaos

In de leeftijd van 2 a 3 jaar voert het kosmisch-psychische boventoon, laat het kind zich dromend en *krassend* meevoeren door het vormproces. Het gaat volledig op in de ritmen die op papier verschijnen met *oerknoppen* en *spiralen* en het kind leeft geheel in het plezier van de beweging en het zich eigen maken van de omgeving. Met de draaiende bewegingen wil het de omgeving toe eigenen; laag op laag. Er ontstaan meer strakke vormen, de eerste balanceer pogingen. Er vindt een onbewust waargenomen verhardingsproces plaats in het kind. Dit gaat over in ronde en rechte lijnen. Het wordt gericht en je ziet een zoeken naar evenwicht het bewust balanceren uitproberen, een vreugdekreet; mijn rug is recht, ik kan echt zelf staan?

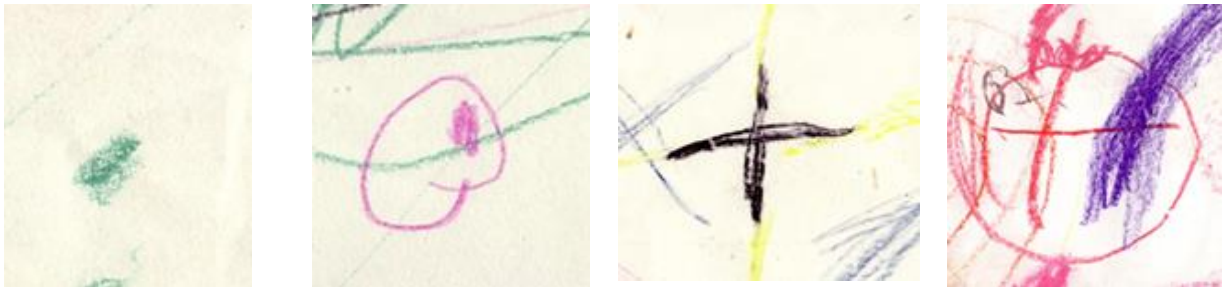

Er zijn ook auteurs die zich afvragen of dit soort lijnen ons doen herinneren aan het hele prille begin van ons ontstaan; de golvende banen der planeten. Terwijl anderen in deze wervelende kluwen en spiralen weer de verwantschap zien met de vloeiende ritmes van alles wat in het kinderlichaam stroomt. Maar misschien tekent het kind gewoon net als in het krabbelstadium van de mensheid? Zoals b.v. te zien in de oeroude rotsen van Pech-Merle in Frankrijk...

Vanaf het derde jaar gaan de tekeningen er anders uitzien. Het kind heeft leren praten en krijgt steeds meer een eigen plek in de leefomgeving. Met *stippen* probeert het kind te vertellen hier ben ik. Je ziet

dat het kind de best doet om *cirkels* te tekenen en deze ook dicht probeert te maken. In die cirkel tekenen ze een punt of ze willen zeggen; dit ben ik het ik-bewustzijn is doorgedrongen. Langzaam zie je de *wervelende* bewegingen meer tot rust komen. Een streven naar meer evenwicht volgt. Met het bewaren van evenwicht sta je in de ruimte. Dit laat het kind zien door het tekenen van *kruizen*; dit is mijn ruimte. De volgende stap is een kruis omsloten in een cirkel; dit is mijn wereld. In diezelfde periode tekent het kind de eerste herkenbare figuren.

Ordering

Zichtbaar wordt dat het kind zich meer laat leiden door de fantasie. Het laat een vol, onbewust, *kleurige* leven zien. Hele verhalen worden erbij verteld, *tekenen én taal*. Sterker worden nu de cirkels met kruizen erin; beleving van de eigen ik in de wereld. Wat meer ingetogen in deze periode kan ook en mensachtige figuren verschijnen. Figuren met *sprieten* als de bewegingsspooren die leiden van

binnen naar buiten, vanuit het middelpunt tot in de omtrek, voelsprieten strekken zich uit in de omgeving. De structurering van de omgeving wordt beleefd door de krachten die van het kind zelf uitgaan. De periode van ontwikkeling van het zenuwstelsel laat zich zien door *ritme* en *symmetrie*. In deze tijd komt ook de eerste echte mens *als kop-poteling* te voorschijn; aan een enigszins gevulde cirkel komen takachtige figuren. Opvallend is dat er in het begin nog geen contact is met de aarde. De eerste mens *zweeft gewichtsloos* of roteert in de ruimte...

Dan wordt de mens voller, staat op de *grond*, *kleur* komt op gang en de *zon* gaat schijnen. Er ontstaat een *luchtlijn* en een *basislijn* in de tekeningen waarmee het kind aangeeft te kunnen *ordenen* en

schoolrijp te zijn. Symbolische beelden en ritmische elementen worden gebruikt om vorm te geven aan hoe het kind naar zichzelf kijkt. In deze periode kan een *raster* verschijnen met als achterliggende boodschap dat het kind het lijfje heel erg voelt. Wel prettig dat het lijfje er is, maar tegelijkertijd voelt het ook als een gevangenis. Hierna breekt meestal een periode van kleur aan.

Vormgeving

Uit de kleuren van de *regenboog* verdicht zich het eerste huis. Er ontstaat een behoefte aan *symmetrie*. Het kind stelt zich bij het tekenen steeds vaker een taak en het tekenen gaat er steeds echter uitzien. Zo maakt het kind niet alleen *enface* maar nu ook *enprofiel*, van lichaamsgericht naar objectgericht, en viertal thema's krijgen de overhand; *Huis, boom, mens en zon*. Natuurlijk is de kracht in lijnen, kleurgebruik, de algehele presentatie en vormgeving bepalend voor interpretatie.

Het *huis* (symboliseert de lichamelijke groei) is de omhulling van het kind, het fysieke lichaam. Als het kind vanuit het eigen etherlichaam naar zijn fysieke lichaam kijkt, ziet het hoe het etherlichaam uit de kleuren van de regenboog een huis verdicht. Een normaal verloop is; grotten, hutten, rechtwandig, puntaken, rond raampje (als ogen), schoorsteen (met rook, ik ben thuis en voel mij goed), in het raam spijlen, bloemen ervoor en gordijnen, deur naar buiten open (kan naar buiten en ga verder, ik verken mijn omgeving), daarna de bijgebouwen.

Boom (symboliseert de levenskrachten) als blik naar vitaliteit, het etherlichaam. Een normaal verloop is; lijkt eerst op een mens, ritmische sparrenboom, kruin met takken, blaadjes, vruchten vogels (energie genoeg), stam, takken, wortels. De kracht in de lijnen van de getekende boom maar zeker ook het kleurgebruik en de sfeer van de tekening laten veel over de levenskrachten van het kind zien.

Mens (symboliseert het gevoelsleven) zintuigbeleving, beweging, het astraallichaam. Een normaal verloop is; kring met stralen en gezicht, koppoteling met sprieten, romp met armen, benen, handen, voeten, vingers, tenen, duidelijke romp, geen taille, wervelkolom.

Zon (symboliseert het ik-bewustzijn) geeft kracht aan, het ik lichaam.

Praktische tips bij het gericht werken met kenmerken in kindertekeningen

Laat het kind spontaan tekenen en kijk dan naar;
⇒ eerste indruk

⇒ systematisch werken (materialen, papiermaat, kleur, vorm, bewegingsrichting, plaatsing aantal onderwerpen, ontbrekende elementen)
⇒ elementen samenvoegen

Stel vragen als;

Kan je iets vertellen over je tekening?

Wat gebeurt daar in je tekening?

Kan je hier iets over vertellen?

Maar altijd open vragen en moedig aan om te vertellen.

Huis staat voor omhulling van het kind, het fysiek lichaam

Boom staat voor blik naar vitaliteit, het ether lichaam

Mens staat voor zintuigbeleving, het astraal lichaam

Zon staat voor kracht, het ik lichaam

Goed gevulde tekeningen ⇒ vitaliteit en actief leven.

Rechts gevuld ⇒ bewustzijn, beheerst, intellect, toekomst

Links gevuld ⇒ onbewuste, impulsief, emotie, verleden

Papier als landschap ⇒ verhalend

Papier als portret ⇒ verklarend

Basislijn ⇒ nu is ordening voor rekenen en schrijven mogelijk

Wat klopt niet ⇒ problemen

Wat ontbreekt ⇒ barrière

Proporties ⇒ benadrukken

Vervorming ⇒ problemen

Herhaling ⇒ belangrijke gebeurtenissen

Schaduwen ⇒ fixatie, angst

Papier te klein ⇒ betrokken maar moeilijk over kunnen geven

Verkeerd jaargetij ⇒ is iets aan de hand

Inkapseling ⇒ behoefte aan afbakening, apart

Verlengingen ⇒ meer controle

Onderstrepingsen ⇒ gebrek aan aarding

Uitwissingen ⇒ conflict, onverwerkt probleem

Woorden in tekening ⇒ benadrukken

Wolken ⇒ verontrusting, angst

Kleurgebruik ⇒ gevoelens, stemmingen. Kleuren vertellen niet het verhaal, ze versterken wat de voorwerpen en de handelingen in de tekening uitdrukken. Let op speciaal kleurgebruik, kleuren in meerder tekeningen, kleuren die ontbreken, intensiteit van kleuren.

Blauw (helder) ⇒ gezondheid, vitaliteit, energie

Groen (donker) ⇒ groei, nieuw leven

Geel ⇒ spiritueel, intuïtief
 Oranje ⇒ spannend, afnemende energie
 Rood ⇒ belangrijk, probleem, emotie, gevaar, ziekte
 Paars ⇒ behoefte aan zeggenschap of aan steun, toezicht
 Roze ⇒ matige gezondheid
 Zwart ⇒ het onbekende
 Wit ⇒ afwezigheid van kleur, onderdrukte gevoelens

Samenvatting

Of een kind nu cirkels, stippen of kruisen maakt het zijn allemaal gezonde tekengebaren voor een 2–3 jarige. Het kind gaat volledig op in de ritmen die op het papier verschijnen en het kind leeft geheel in het plezier van de beweging. Het schrijft brieven aan zichzelf.

Rond het 3^e- 4^e jaar begint het kind te ontdekken dat tekenen ook met beelden, en dus met taal te maken heeft. Steeds vaker zal het kind, al tekenend zijn verhaal willen vertellen. Het kind zet nu niet meer alleen zijn lichamelijke beweging op papier, maar ook zijn innerlijke beweging.

En daarna volgen de hele herkenbare taferelen en de bewustzijnsfase van zijn leeftijd opent de mogelijkheid tot interpretatie, symbolen en kleuren. Daarom kijken wij hoe het kind een huis, een boom, een mens en een zon tekent.

Literatuur

- Andersen. E., *Kindertekeningen begrijpen*.
 Deltas, Oosterhout. 1998
- Blanken. e.a., *Kindertekeningen*.
 Vrij Geestesleven, Zeist. 1961
- Carlgen. F., *De Vrije school*.
 Vrij Geestesleven, Zeist. 1986
- Foks. T., *Kinderen geven tekens*.
 Eburon, Delft. 2004
- Furth. G., *Tekeningen, beeldtaal van het onbewuste*.
 Lemniscaat, Rotterdam. 1991
- Ingen. I., *Leer het kind uit zijn tekeningen kennen*.
 Driehoek, Amsterdam. 1957
- Koepke. H., *Kind van zes*.
 Hesperia, Rotterdam. 2000
- Koepke. H., *Kind van zeven*.
 Hesperia, Rotterdam. 2000
- Mey. v.d. L., *De Goudenkroon*.
 Hogeschool Helicon, Zeist. 2001
- Mortensen. A., *De kindertekening; ontwikkeling en uiting*.
 Lemniscaat, Rotterdam. 1975
- Schoorel. E., *De eerste zeven jaar*.
 Christofoor. Zeist. 1986
- Strauss. M., *De beeldtaal van het kleine kind*.
 Christofoor. Zeist. 1986
- Steiner. R., *Die Erziehung des Kindes vom Gesichtspunkt der Geisteswissenschaft*.
 GA. Dornach, 1932
- Wassink. R., *Kind in beeld*.
 Stichting Vrij Pedagogisch Centrum. Zeist 1997